Додаток 3
до наказу
Вінницького ліцею ЛДУБЖД
від 29.08.2025 №НС-36/92

.

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА

ІЗ ФАКУЛЬТАТИВУ «НМТ: КРОК ДО УСПІХУ»

РОЗГЛЯНУТО ТА СХВАЛЕНО
на засіданні педагогічної ради
Вінницького Ліцею ЛДУБЖД
від 29.08.2025 протокол №1

Вінниця 2025

МОДУЛЬ ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програму підготовки до НМТ з історії України розроблено з урахуванням чинних програм з історії України (наказ Міністерства освіти і науки України від 03.08.2022 року №698) та програми зовнішнього незалежного оцінювання результатів навчання з ІСТОРІЇ УКРАЇНИ, здобутих на основі повної загальної середньої освіти (наказ Міністерства освіти і науки України від 26.06.2018 року №696).

Програма розроблена з урахуванням основних складових історичної свідомості, мети, змісту та результатів навчально-пізнавальної діяльності, які закладені в Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти та чинній навчальній програмі з історії України для закладів загальної середньої освіти. Програма охоплює шкільний курс історії України від найдавніших часів до сьогодення.

Програма передбачає підготовку рівня сформованості в ліцеїстів насамперед історичної компетентності, до елементів якої належать:

- хронологічна компетентність – уміння орієнтуватися в історичному часі, встановлювати близькі та далекі причино-наслідкові зв'язки, розглядати суспільні явища конкретно історичних умовах, виявляти зміни і тяглість життя суспільства;
- просторова компетентність – уміння орієнтуватися в історичному просторі та знаходити взаємозалежності в розвитку суспільства, господарства, культури і природного довкілля;
- інформаційна компетентність – уміння працювати з джерелами історичної інформації, інтерпретувати зміст джерел, визначати їх надійність, виявляти і критично аналізувати розбіжності в позиціях авторів джерел;
- логічна компетентність – уміння визначати і застосовувати теоретичні поняття для аналізу й пояснення історичних подій та явищ, ставити запитання та шукати відповіді, розуміти множинність трактувань минулого та зіставляти різні його інтерпретації;
- аксіологічна компетентність – уміння формулювати оцінку історичних подій та історичних постатей, суголосну до цінностей та уявлень відповідного часу чи відповідної групи людей, осмислювати зв'язки між історією і сучасним життям.

Пропонована програма передбачає систематизацію, узагальнення та корекцію рівня знань з таких розділів:

– «Первісні спільноти. Археологічні культури», «Антична цивілізація та її сусіди»;

– «Виникнення Русі-України», «Русь-Україна наприкінці X – у першій половині XI ст.», «Русь-Україна у другій половині XI – першій половині XIII ст.», «Галицько-Волинське князівство («Держава Романовичів») кінця XII – середина XIII ст. Королівство Руське середини XIII – XIV ст.», «Руські землі у складі сусідніх держав (середина XIV – початок XVI ст.). Кримське ханство»;

– «Землі України у XVI – першій половині XVII ст.», «Становлення українського козацтва (XVI – перша половина XVII ст.), «Козацька революція середини XVII ст. Війна за суверенітет козацької держави другої половини XVII ст.», «Козацька Україна (Гетьманщина) другої половини XVII – початку XVIII ст.», «Україна та ранньомодерні імперії XVIII ст.»;

– ««Довге» дев'ятнадцяте століття в історії України: територія, населення, влада», «Українські землі у складі Російської імперії наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.», «Українські землі у складі Австрійської імперії наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.», «Повсякденне життя та культура України кінця XVIII – першої половини XIX ст.», «Українські землі у складі Російської імперії в другій половині XIX ст.», «Українські землі у складі Австро-Угорщини в другій половині XIX ст.», «Розвиток українських земель на початку XX ст.», «Повсякденне життя та культура України в середині XIX – на початку XX ст.»;

– «Україна в роки Першої світової війни», «Українська революція, розпад Російської імперії та постання національної держави – Українська Народна Республіка», «В боротьбі за українську державність», «Україна у складі тоталітарної імперії – Союзу Радянських Соціалістичних Республік», «Західноукраїнські землі в міжвоєнний період», «Україна в роки Другої світової війни»;

– «Україна в повоєнний період», «Україна в умовах десталінізації», «Україна в період системної кризи Союзу Радянських Соціалістичних Республік», «Відновлення державної незалежності України, її роль у розпаді Союзу Радянських Соціалістичних Республік», «Розвиток України як незалежної держави», «Європейський вибір України. Російсько-українська війна».

У розділі «ПЕРВІСНІ СПІЛЬНОТИ. АРХЕОЛОГІЧНІ КУЛЬТУРИ» ліцеїсти повинні:

– **знати:** час появи первісної людини на теренах України; назви та місце розташування трьох-чотирьох стоянок первісних людей на території України; винаходи і пам'ятки культури первісних людей;

– **розуміти:** сутність наукових і релігійних теорій про походження людини, «неолітичної революції», первісних форм релігійних вірувань: фетишизму, тотемізму та магії; поняття «археологічна культура», «бронзовий вік», «вождь», «homo sapiens (людина розумна)», «кам'яний вік», «мідно-кам'яний вік», «плем'я», «рада старійшин» «ремесло», «родова община (рід)», «стоянка первісних людей», «територіальна (сусідська) община»;

– **уміти:** показати на карті стоянки первісних людей і територіальні межі трипільської культури; описати спосіб життя первісних людей; схарактеризувати організацію суспільства за первісних часів; розпізнавати пам'ятки трипільської культури.

У розділі «АНТИЧНА ЦИВІЛІЗАЦІЯ ТА ЇЇ СУСІДИ» ліцеїсти повинні:

– **знати:** перебування на території України кіммерійців, скіфів, сарматів, готів, гунів; хронологічні межі існування на території України античних полісів; формування давніх слов'ян і напрямки їх розселення з прабатьківщини;

– **розуміти:** передумови Великої грецької колонізації; внесок античної цивілізації в історію людства, зв'язок античної цивілізації зі спільнотами на українських теренах; поняття «Велике розселення слов'ян»;

– **уміти:** схарактеризувати повсякденне життя мешканців античних полісів Північного Причорномор'я; схарактеризувати суспільну організацію, господарські заняття, духовний світ давніх слов'ян; показати на карті напрямки Великої грецької колонізації, розселення слов'ян на території сучасної України.

У розділі «ВИНИКНЕННЯ РУСІ-УКРАЇНИ» ліцеїсти повинні:

– **знати:** час виникнення Русі; дати договорів між Візантійською імперією та Руссю, повстання деревлян проти князя Ігоря, зовнішніх відносин княгині Ольги, князя Святослава; території розселення літописних слов'янських племен на теренах сучасної України, напрямки походів руських князів середини IX–X ст.;

– **розуміти:** поняття «русь» як етнонім, самоназву військово-торгової групи норманів, яка осіла на Середньому Подніпров'ї; поняття «данина», «дружина», «князь», «печеніги», «полюддя», «Русь» («Русь Україна»), «хозари», «язичництво»; основні версії походження та вживання назви «Русь» («Русь-Україна»); передумови утворення держави у слов'ян, які жили на теренах сучасної України; роль міста Києва у виникненні Русі; статус літописних князів середини IX–X ст. як очільників дружин русів; історичний портрет особистості як опис, що включає перелік ключових рис зовнішності і вдачі, характеристику публічної (політичної, господарської, культурної, релігійної та ін.) діяльності

особистості, ставлення сучасників і своє ставлення до цієї діяльності та її результатів;

– **уміти:** розмістити в хронологічній послідовності відомості про виникнення Русі, правління руських князів/княгині середини IX–X ст.; показати на карті території розселення літописних слов'янських племен на теренах сучасної України, напрямки походів руських князів/княгині середини IX–X ст.; схарактеризувати спосіб життя (господарство, побут, організацію суспільства і влади, світосприйняття) слов'ян, які жили на теренах сучасної України; укласти історичні портрети таких князів/княгині, як Аскольд, Олег, Ігор, Ольга, Святослав.

У розділі «РУСЬ-УКРАЇНА наприкінці X – у першій половині XI ст.» ліцеїсти повинні:

– **знати:** періоди правління князів Володимира Святославовича (Великого) та Ярослава Володимировича (Мудрого); дати впровадження християнства як державної релігії, розгрому печенігів біля Києва; ймовірні дати зведення Софійського собору, започаткування укладання «Руської правди»; територіальні межі Русі-України наприкінці X – у першій половині XI ст.;

– **розуміти:** поняття «берестяна грамота», «бояри», «вотчина», «графіті», «ікона», «книжкові мініатюри», «митрополія», «мозаїка», «собор», «шлюбна дипломатія», «фреска»; суспільну роль різних верств населення Русі України; Русь періодів правлінь Володимира Святославовича та Ярослава Володимировича як середньовічну монархію імперського типу; історичне значення впровадження християнства як державної релігії Русі-України, започаткування кодифікації звичаєвого права; місце Русі-України серед європейських держав після прийняття християнства;

– **уміти:** розташувати в хронологічній послідовності відомості про правління князів Володимира Святославовича (Великого) та Ярослава Володимировича (Мудрого), хрещення Русі та розбудову Київської митрополії, боротьбу русів із печенігами, започаткування кодифікації руського звичаєвого права; показати на карті території підлеглі Русі-Україні наприкінці X – у першій половині XI ст.; схарактеризувати соціальне та господарське життя Русі-України наприкінці X – у першій половині XI ст., правове становище різних верств, діяльність Володимира Святославовича та Ярослава Володимировича, зіставити (за напрямами) і порівняти з діяльністю перших руських князів/княгині; визначити причини та наслідки впровадження християнства як державної релігії Русі-України; розпізнавати і характеризувати пам'ятки культури Русі-України першої половини XI ст.

У розділі «РУСЬ-УКРАЇНА у другій половині XI – першій половині XIII ст.» ліцеїсти повинні:

– **знати:** дати Вишгородського, Любецького з'їздів князів, періоди правління Володимира Всеволодовича (Мономаха), Мстислава Володимировича (Великого), дату першої писемної згадки назви «Україна» та версії її значення; територіальні межі Київського, Переяславського, Чернігівського, князівств у другій половині XI – першій половині XIII ст., а також половецьких земель;

– **розуміти:** передумови, причини, сутність поліцентричності Русі-України; правління наступників Ярослава Володимировича (Мудрого) як процес усамостійнення адміністративно-територіальних утворень («земель»), де загосподарювали представники Мономаховичів, Ольговичів, Ростиславовичів та ін.; існування відмінностей між елітарною (княжодружинною) культурою Русі, яка тяжіла до цілісності, та народною культурою, яка була просякнута племінними відмінностями;

– **уміти:** розташувати в хронологічній послідовності основні відомості про події Київського, Чернігівського, Переяславського князівств у другій половині XI – першій половині XIII ст.; показати на карті зміни територіальних меж Київського, Переяславського, Чернігівського, князівств у другій половині XI – першій половині XIII ст.; схарактеризувати розвиток соціальних відносин, господарства та культури Русі-України у другій половині XI – першій половині XIII ст.; розпізнавати та характеризувати пам'ятки культури Русі-України другої половини XI – першої половини XIII ст.; схарактеризувати діяльність та укласти історичні портрети таких князів, як Володимир Всеволодович (Мономах), Мстислав Володимирович (Великий), Володимир Глібович, Ігор Святославович (новгород-сіверський).

У розділі «ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКЕ КНЯЗІВСТВО («ДЕРЖАВА РОМАНОВИЧІВ») кінця XII – середини XIII ст. КОРОЛІВСТВО РУСЬКЕ середини XIII–XIV ст.» ліцеїсти повинні:

- **знати:** час утворення Галицько-Волинського князівства («держави Романовичів»), монгольської навали на Русь-Україну, утвердження королівства Руського; дати битви обабіч річки Калка, коронування Данила Романовича; – умовні територіальні межі Галицького й Волинського князівства («держави Романовичів»), королівства Руського та сусідніх держав, напрямки походів монголів на Русь-Україну;
- **розуміти:** поняття «баскак», «королівство», «хан», «ярлик»; особливості підпорядкування окремих руських князівств Монгольській імперії (Золотій Орді); передумови посилення культурних впливів країн Центральної Європи на терени Галицько-Волинського князівства

(«держави Романовичів»), королівства Руського; особливості політичного устрою, господарського розвитку і культури русько-українського суспільства як визначальних умов збереження його самобутності під час монгольського завоювання;

- **уміти:** розташувати в хронологічній послідовності відомості про Волинське і Галицьке князівства, їх об'єднання під владою Романа Мстиславовича; походи монголів на Русь-Україну, події у королівстві Руському; показати на карті територіальні межі Галицького й Волинського князівства («держави Романовичів»), королівства Руського та сусідніх держав, напрямки монгольських походів на Русь Україну в 1239–1242 рр.; схарактеризувати внутрішню та зовнішню діяльність князя/короля Данила; встановити історичне значення коронування Данила Романовича, причини припинення існування королівства Руського; розпізнавати та характеризувати пам'ятки культури Галицько-Волинського князівства («держави Романовичів»), королівства Руського; схарактеризувати діяльність правителів Галицького й Волинського князівств («держави Романовичів»), королівства Руського, таких як Ярослав Осмомисл, Роман Мстиславович, Лев І Данилович, Юрій І Львович.

У розділі «РУСЬКІ ЗЕМЛІ У СКЛАДІ СУСІДНІХ ДЕРЖАВ (середина XIV – початок XVI ст.). КРИМСЬКЕ ХАНСТВО» ліцеїсти повинні:

- **знати:** час входження руських земель до складу різних держав, утворення Кримського ханства і його підпорядкування Османській імперії; дати битви біля річки Сині Води, Кревської, Городельської уній, Луцького з'їзду князів; території русько-українських земель у складі різних держав; соціальний склад населення русько-українських земель;
- **розуміти:** поняття «еліта», «магдебурзьке право», «магнат», «персональна унія», «самоврядування», «султан», «унія», «шляхта»; інкорпорацію (включення) руських земель до складу сусідніх держав як династичне успадкування та/або територіальні здобутки; особливості: 1) державних устроїв Великого князівства Литовського, Руського і Жемайтійського, Польського королівства; 2) становища руських земель у складі різних держав; процес формування уявлень про окремішність русько-української спільноти; специфіку станової держави та роль у ній шляхти; вплив європейських країн на культуру населення русько-українських земель; передумови утворення незалежного Кримського ханства і встановлення над ним протекторату Османської імперії;
- **уміти:** розташувати в хронологічній послідовності відомості про входження руських земель до складу сусідніх держав, утворення

Кримського ханства і його підпорядкування Османській імперії; показати на карті руcько-українські землі у складі сусідніх держав; територію Кримського ханства; місця подій, що визначали процес інкорпорації князівств південно-західної Русі в XIV – XV ст. до складу сусідніх держав; визначати впливи Кревської та Городельської уній на формування української політичної еліти у Великому князівстві Литовському, Руському і Жемайтійському, Польському королівстві; особливості господарського і культурного розвитку, зокрема розвитку міст із магдебурзьким правом; організації влади та суспільних відносин в руських землях, що входили до складу Великого князівства Литовського, Руського і Жемайтійського, Польського королівства; схарактеризувати політичний устрій, господарство та культуру Кримського ханства, повсякденне життя його населення (знаті й простолюдинів, кочовиків і осілого люду); розпізнавати та характеризувати пам'ятки культури руcько-українського та кримськотатарського народів XIV – XV ст.; – укласти історичні портрети князів Ольгерда, Вітовта, Свидригайла, Костянтина Івановича Острозького, розповісти про наукову діяльність Юрія Котермака (Дрогобича).

У розділі «ЗЕМЛІ УКРАЇНИ у XVI – першій половині XVII ст.» ліцеїсти повинні:

– **знати:** дати укладення Литовських статутів, створення Пересопницького Євангелія, укладення Люблінської унії, Берестейської церковної унії, відновлення православної ієрархії, підписання «Пунктів для заспокоєння руського народу», утворення Київської (Києво-Могилянської) колегії; територіальний поділ України на початок XVI ст., адміністративно-територіальні зміни, що відбулися внаслідок Люблінської унії;

– **розуміти:** поняття «вертеп», «гравюра», «колегія», «полемічна література», «рента», «сеймики», «слов'яно-греко-латинська школа», «унійна (греко-католицька) церква», «фільварок», «церковні братства»; значення Люблінської унії для руськоукраїнського суспільства; особливості організації державної влади у Речі Посполитій; основні риси політичної культури Речі Посполитої: республіканські цінності (договірний характер влади; право як вища цінність, можливість суспільного діалогу); місце українських земель в економічній системі Речі Посполитої та Європи; особливості магдебурзького права на українських землях; укладення Берестейської унії як спроби православних ієрархів реформувати православну церкву та зробити її конкурентоспроможною; значення розвитку книговидання та шкільництва на теренах України;

– **уміти:** розташувати в хронологічній послідовності відомості про характерні для XVI – першої половини XVII ст. процеси політичного, соціально-економічного, культурного та релігійного життя на теренах України; показати на карті територіальний поділ України на початок XVI ст., адміністративно-територіальні зміни, що відбулися внаслідок Люблінської унії; пояснювати особливості формування уявлень про Русь як окрему складову Речі Посполитій; знаходити в історичних джерелах факти відстоювання українською шляхтою своєї окремішності; схарактеризувати політичне, господарське та релігійне життя на українських землях у XVI – першій половини XVII ст.; розкрити цілі та напрямки діяльності православних братств як елементів широкого самоврядування; – визначити причини і наслідки укладення Берестейської унії; оцінити значення: 1) релігійної полеміки між православними й уніатами для реформування релігійного та культурного життя; 2) утворення Острозької слов'яно-греко-латинської школи та Київської (Києво-Могилянської) колегії; обґрунтувати свої судження про діячів церкви і культури XVI – першої половини XVII ст., зокрема таких, як Василь-Костянтин Костянтинович Острозький, Петро Могила; розпізнавати та характеризувати пам'ятки архітектури, споруджені в стилі ренесанс на теренах сучасної України.

У розділі «СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА (XVI – перша половина XVII ст.)» ліцеїсти повинні:

– **знати:** дати заснування Хортицької, Томаківської, Базавлуцької, Микитинської Січей, час виникнення реєстрового козацького війська, чинності «Ординації Війська Запорозького…»; напрямки походів козаків першої чверті XVII ст.; факти про участь козаків у війнах Речі Посполитої;

– **розуміти:** поняття «Великий кордон», «Великий Луг», «гетьман», «Запорозька Січ», «зимівник», «кіш», «козак», «козацька рада», «козацькі клейноди», «кошовий отаман», «курінь», «низове козацтво», «покозачення», «політична культура», «полк», «сотня», «реєстрове козацтво», «річкові пороги», «уходництво»; передумови і розвиток козацтва до окремого соціального стану; затвердження урядом Речі Посполитої реєстрового війська в 70-х роках XVI ст. як початок визнання козацтва новим соціальним станом; становлення козацького стану як вихідців із різних соціальних груп із різною політичною культурою, цінностями та життєвими стратегіями; причини козацьких повстань; характер козацьких виступів як боротьби за станові права; особливості залученості козаків до релігійних процесів у Речі Посполитій; роль вихідців із шляхетського середовища, як носіїв річпосполитської політичної культури, у боротьбі за станові козацькі права;

– **уміти:** розташувати в хронологічній послідовності відомості про формування козацтва як окремого соціального стану; показати на карті об’єкти, що свідчать про формування козацького стану; схарактеризувати військово-політичну організацію козацтва; описати традиції, звичаї й побут козаків, історико-культурні пам’ятки, пов’язані з козацтвом; визначати причини та наслідки: виникнення козацтва і Січей; активності козацтва в морських і суходільних походах у Кримське ханство, Османську імперію, Московське царство; козацьких повстань 1590-х, 1620–1630-х років, Куруківської, Переяславської угод, «Ординації Війська Запорозького…»; обґрунтувати свої судження про історичних діячів, таких як Дмитро Гуня, Дмитро Вишневецький, Іван Сулима, Михайло Дорошенко, Павло Павлюк (Бут), Петро Конашевич-Сагайдачний, Северин (Семерій) Наливайко, Яків Остряниця (Острянин) (на вибір учительки/учителя).

У розділі «КОЗАЦЬКА РЕВОЛЮЦІЯ середини XVII ст. І ВІЙНА ЗА СУВЕРЕНІТЕТ КОЗАЦЬКОЇ ДЕРЖАВИ другої половини XVII ст.» ліцеїсти повинні:

– **знати:** хронологічні межі козацької революції середини XVII ст. і війни за суверенітет козацької держави; дати укладення Зборівської угоди, «Березневих статей», Гадяцької угоди, Андрусівського перемир’я, Корсунської угоди, «Вічного миру», Карловицького мирного конгресу; проведення «Чорної ради» поблизу Ніжина, здійснення Чигиринських походів; місця основних подій козацької революції середини XVII ст. і війни за суверенітет козацької держави;

– **розуміти:** поняття «Військо Запорозьке/Гетьманщина», «Військо Низове Запорозьке/Запорозька Січ», «козацька держава», «козацька революція», «наказний гетьман», «Руїна», «суверенітет»; різницю між поняттями «Військо Запорозьке/Гетьманщина» та «Військо Запорозьке Низове/Запорозька Січ»; сутність козацької революції, що зумовила створення української козацької держави; еволюцію повстання Богдана Хмельницького: від боротьби за станові права до війни за суверенну державу; Гадяцьку угоду як спадкоємність козацько-шляхетського проєкту Русі - «третього» складника Речі Посполитої; «Руїну» як боротьбу різних політично-соціальних проєктів розвитку козацької України;

– **уміти:** розмістити в хронологічній послідовності битви і походи козацької революції, війн під проводом Богдана Хмельницького та його наступників, рішення про політичні союзи та угоди Війська Запорозького з іншими державами; відомості про змагання українців за зміцнення інститутів держави і збереження державного суверенітету в період «Руїни»; показати на карті кордони української козацької держави, основні напрямки походів і місця

битв; простежити на основі карти хід боротьби за утвердження державного суверенітету на теренах сучасної України; розповісти про перебіг козацької революції середини XVII ст. і війни за суверенітет козацької держави; зіставити і порівняти умови Зборівського і Білоцерківського договорів, «Березневих статей»; визначити передумови, причини та наслідки козацької революції середини XVII ст. і війни за суверенітет козацької держави; проаналізувати відносини Війська Запорозького з державами-сусідами, роль козацької дипломатії у боротьбі за державність; обґрунтувати свої судження про військово-політичну діяльність таких історичних діячів, як Богдан Хмельницький, Дем'ян Многогрішний, Іван Богун, Іван Брюховецький, Іван Виговський, Іван Самойлович, Іван Сірко, Павло Тетеря, Петро Дорошенко, Юрій Немирич, Юрій Хмельницький.

У розділі «КОЗАЦЬКА УКРАЇНА (Гетьманщина) другої половини XVII – початку XVIII ст.» ліцеїсти повинні:

– **знати:** адміністративно-територіальний устрій, органи влади, військо, судочинство Війська Запорозького/Гетьманщини; особливості формування й устрою козацьких полків Слобідської України; зміни статусу і підпорядкування Запорожжя (Війська Запорозького Низового); дату підпорядкування Київської православної митрополії московському патріарху;

– **розуміти:** поняття «Генеральна рада», «генеральна старшина», «гетьман», «етнічна група», «займанщина», «козацька старшина», «політична еліта», «полк», «Слобідська Україна», «сотня»; сутність козацько-шляхетських форм державності; Гетьманщину другої половини XVII – початку XVIII ст. як місце змагань за зміцнення інститутів держави і збереження державного суверенітету;

– **уміти:** показати на карті адміністративно-територіальний устрій Гетьманщини, Слобідської України, Запорожжя (Війська Запорозького Низового); схарактеризувати адміністративно-територіальний, державний, політичний устрій, господарське та повсякденне життя Гетьманщини, Слобожанщини та Запорожжя (Війська Запорозького Низового); схарактеризувати нову політичну еліту – козацьку старшину та її роль у боротьбі за збереження і розбудову української державності.

У розділі «УКРАЇНА ТА РАННЬОМОДЕРНІ ІМПЕРІЇ XVIII ст.» ліцеїсти повинні:

– **знати:** основні віхи боротьби за збереження української державності; – хронологічні межі існування Чортомлицької, Кам'янської, Олешківської, Нової (Підпільненської) Січей; періоди розгортання

опришківського й гайдамацького рухів; дати остаточної ліквідації гетьманства і козацького устрою, поділів Речі Посполитої; землі України, що потрапили до складу Російської імперії та Австрійської держави внаслідок російсько-турецьких воєн, ліквідації Кримського ханства, поділів Речі Посполитої;

– **розуміти:** поняття «академія», «гайдамаки», «козацьке бароко», «козацькі літописи», «Кам'янська Січ», «Коліївщина», «куруци», «Нова (Підпільненська) Січ», «Олешківська Січ», «опришки», «Пакти та конституції законів і вольностей Війська Запорозького» («Конституція Пилипа Орлика»/«Бендерська конституція»), «паланка»; нові геополітичні реалії XVIII ст.; основні етапи ліквідації Російською імперією суверенітету козацької держави; наслідки втручання російського уряду в управління Гетьманщиною за Першої і Другої малоросійських колегій та «Правління гетьманського уряду»; особливості: 1) втягнення Гетьманщини у події Північної війни та міжнародних відносин початку – середини XVIII ст.; 2) становища Кримського ханства і наслідки втрати його державності; колонізацію Росією Півдня України як знищення, привласнення, використання вже існуючої на тих землях козацької, кримськотатарської, османської інфраструктури, господарства, здобутків; внесок Києво-Могилянської колегії (академії) в розвиток освіти; особливості розвитку культури періоду «козацького бароко»;

– **уміти:** розташувати в хронологічній послідовності події, що засвідчують наступ на українську державність з боку Російської імперії; показати на карті території Гетьманщини, Нової Січі, полків Слобідської України, українські землі, які потрапили до складу Російської імперії та Австрійської держави внаслідок російсько-турецьких воєн, ліквідації Кримського ханства, поділів Речі Посполитої; райони розгортання опришківського та гайдамацького рухів; схарактеризувати політику Російської імперії й Австрійської держави щодо українських земель; встановити причини і наслідки скасування гетьманства, ліквідації Запорозької Січі, приєднання Правобережжя, Поділля, Волині та Кримського ханства до Росії; опришківського та гайдамацького рухів; обґрунтувати свої судження про діяльність козацьких гетьманів і кошових отаманів, ватажків селянських виступів, діячів культури другої половини XVII – XVIII ст. упізнавати та характеризувати пам'ятки української культури другої половини XVII – XVIII ст.

У розділі ««ДОВГЕ» ДЕВ'ЯТНАДЦЯТЕ СТОЛІТТЯ В ІСТОРІЇ УКРАЇНИ: ТЕРИТОРІЯ, НАСЕЛЕННЯ, ВЛАДА» ліцеїсти повинні:

– **знати:** хронологічні межі та ознаки Нового часу, час включення українських територій до складу Російської та Австрійської імперій; адміністративно-територіальний устрій українських земель у складі

Російської та Австрійської імперій; чисельність, соціальний і національний склад населення України в XIX ст.;

- **розуміти:** поняття: «“довге” XIX століття», «модернізація», «національне відродження»; головні цілі та сутність політики Російської та Австрійської імперій на території України; обумовленість густоти залюднення природно-географічними та економічними чинниками; вплив подій (зокрема, Французької революції 1789 р.) і тенденцій європейської історії на розвиток України; дев’ятнадцяте століття як час суспільної модернізації, соціальних і національних рухів у Європі; модернізацію як перехід від традиційного аграрного до сучасного індустріального та урбанізованого суспільства;
- **уміти:** обґрунтувати хронологічні межі історичного («довгого») XIX ст.; показати на карті українські території у складі Російської та Австрійської імперій; схарактеризувати політичне і соціальне становище України на зламі XVIII–XX ст.; пояснити чинники та механізми змін у чисельності, соціальному й національному складі населення України.

У розділі «УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ У СКЛАДІ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ наприкінці XVIII –у першій половині XIX ст.» ліцеїсти повинні:

- **знати:** назви і час існування козацьких формувань: Задунайська січ, Азовське козацьке військо, Чорноморське/Кубанське козацьке військо; час початку індустріальної революції в Україні, польського Листопадового повстання, діяльності Кирило-Мефодіївського братства;
- **розуміти:** поняття: «індустріальна революція (промисловий переворот)», «національна ідентичність», «національний рух» («національне відродження»); вплив індустріальної революції на розвиток міст, торгівлі, транспорту, соціальну структуру суспільства; роль Харківського і Київського університетів як центрів українського національного відродження; вплив польського національно-визвольного руху на суспільні настрої в Україні; програмні положення та ідейні засади діяльності Кирило-Мефодіївського братства; зв’язки між соціальними і національними рухами;
- **уміти:** показати на карті зміни української території наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст., місця діяльності політичних і національно-культурних організацій, території, охоплені соціальними протестами; схарактеризувати політичний і соціально-економічний стан підросійської України, особливості першого етапу індустріальної революції, розгортання українського національного руху, діяльність Кирило-Мефодіївського братства; пояснити вплив індустріальної революції на

соціально-економічний розвиток України, значення діяльності Кирило-Мефодіївського братства для національного руху; пояснити розбіжності в цілях українського, польського (національних) і російського (опозиційного до самодержавства) рухів на території України; обґрунтувати судження про історичне значення діяльності Миколи Костомарова, Івана Котляревського, Пантелеймона Куліша, Тараса Шевченка.

У розділі «УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ У СКЛАДІ АВСТРІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.» ліцеїсти повинні:

- **знати:** історичні обставини включення українських територій (Галичини, Буковини, Закарпаття) до Габсбурзької монархії; період діяльності «Руської трійці», хронологічні межі «Весни народів»;
- **розуміти:** поняття: «будителі», «Весна народів», «освічений абсолютизм»; причини, які зумовили провідну роль Греко-католицької церкви і духівництва в українському русі Галичини; ідейні засади діяльності гуртка «Руської трійці», Головної руської ради; історичне значення альманаху «Русалка Дністровая»;
- **уміти:** показати на карті Галичину, Буковину і Закарпаття у складі Австрійської імперії; схарактеризувати політичний і соціально-економічний стан українських регіонів у складі монархії Габсбургів, реформи періоду «освіченого абсолютизму» та їхній вплив на українське населення; визначити напрями і результати діяльності «Руської трійці», досягнення революції 1848– 1849 рр., роль греко-католицького духівництва в житті західноукраїнського суспільства, особливості українського руху в Закарпатті та Буковині; обґрунтувати судження про історичне значення діяльності Івана Могильницького, Лук'яна Кобилиці, Маркіяна Шашкевича, Олександра Духновича.

У розділі «ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ ТА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ кінця XVIII – першої половини XIX ст.» ліцеїсти повинні:

- **знати:** дати відновлення діяльності Львівського університету, заснування університетів у Харкові та Києві, ліцеїв у Кременці, Одесі, гімназії вищих наук у Ніжині, виходу друком «Енеїди» Івана Котляревського, «Кобзаря» Тараса Шевченка;
- **розуміти:** поняття: «класицизм», «національна культура», «романтизм»; гасло «пробудження/відродження» (мови, традицій тощо) як поштовх до національних рухів народів, які не мали власної державності; суперечності розвитку української культури під впливом модернізаційних процесів і

політики Російської та Австрійської імперій; причинно-наслідковий зв'язок між модернізаційними процесами та змінами в житті й побуті людини; значення історичних пам'яток, фольклору й етнографії, літературних та історичних творів у становленні української національної ідентичності;

- **уміти:** схарактеризувати розвиток освіти, науки культури в Україні, формування нової української літератури та сучасної літературної мови; визначити особливості розвитку освіти, наук і культури, причини і наслідки культурних зрушень, особливості повсякденного життя; пояснити зумовленість культурних процесів потребами національного розвитку, суперечливі наслідки модернізаційних процесів для розвитку національної освіти і культури; розпізнати й описати пам'ятки архітектури та образотворчого мистецтва, виконані під впливом художніх принципів класицизму і романтизму; узагальнити діяльність Миколи Гоголя, Петра Гулака-Артемовського, Василя Каразіна, Григорія Квітки-Основ'яненка, Івана Котляревського, Пантелеймона Куліша, Михайла Максимовича, Михайла Остроградського, Тараса Шевченка.

У розділі «УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ У СКЛАДІ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ в другій половині XIX ст.» ліцеїсти повинні:

- **знати:** хронологічні межі Східної (Кримської) війни, дати скасування кріпацтва і панщини в Російські імперії, будівництва залізниці Одеса–Балта, створення Київської громади, Південно-Західного відділу Російського географічного товариства, «Братства (Братерства) тарасівців», ухвалення Валуєвського циркуляру та Емського указу;
- **розуміти:** поняття: «громадівський рух», «земство», «індустріалізація», «інтелігенція», «урбанізація»; особливості проведення «великих реформ» 1860–1870-х рр. на території України; причинно-наслідкові зв'язки між аграрними реформами і розгортанням індустріальної революції, розвитком міст, залізничного будівництва, змінами в соціальній структурі населення; роль різночинної інтелігенції в розвитку українського національного руху та осучасненні (модернізації) суспільства; спрямованість українського руху на формування модерної нації; вплив заборонних актів російської імперської влади (Валуєвського циркуляру, Емського указу) на розвиток українського руху; зародження та поширення серед єврейської інтелігенції ідеології сіонізму як основи збереження єврейської національної ідентичності в умовах посилення з боку імперської влади антисемітських настроїв; культурно-просвітницьке спрямування кримськотатарського національного руху;

- **уміти:** схарактеризувати особливості соціально-економічних перетворень в Україні у пореформений період, погляди і діяльність громадівців 1860–1890-х рр.; визначити причини й наслідки селянської реформи 1861 р., особливості інституційного етапу в розвитку українського руху, значення громадівського руху; пояснити роль і місце України в господарському житті Російської імперії; схарактеризувати кримськотатарське національне відродження; обґрунтувати судження про історичне значення діяльності Володимира Антоновича, Ісмаїла Гаспринського, Михайла Драгоманова, Олександра Кониського.

У розділі «УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ У СКЛАДІ АВСТРО-УГОРЩИНИ в другій половині XIX ст.» ліцеїсти повинні:

- **знати:** дати утворення товариства «Просвіта», Товариства імені Шевченка, Русько-української радикальної партії, Української національно-демократичної партії;
- **розуміти:** поняття: «кооперативний рух», «народовці/україножфіли», «нова ера», «органічна праця», «радикали», «русофіли/москвофіли», «український П'ємонт»; особливості соціально-економічного і політичного розвитку українських регіонів у складі Австро-Угорської імперії;
- **уміти:** схарактеризувати мету й діяльність товариства «Просвіта», Товариства імені Шевченка (літературного, а пізніше – наукового); пояснити роль і місце українських регіонів у господарському житті Австро-Угорської імперії, причини виникнення радикального руху, причини і наслідки трудової еміграції; роль конституційно-парламентської системи в розвитку національних рухів народів Австро-Угорської імперії (зокрема українського); визначити напрями діяльності перших українських політичних партій у Галичині, мету і наслідки кооперативного руху; історичну зумовленість ідеї «соборної України» – національної єдності підросійських і підавстрійських частин української території; обґрунтувати судження про історичне значення діяльності Олександра Барвінського, Юліана Бачинського, Юліана Романчука, Юрія Федьковича, Івана Франка.

У розділі «УКРАЇНА ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ ПЕРЕД ВИКЛИКАМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ» ліцеїсти повинні:

- **знати:** дати створення Революційної української партії (РУП), утворення в Російській імперії Державної думи, проведення виборчої реформи в Австро-Угорській імперії (запровадження загального виборчого права);

– **розуміти:** поняття: «страйк», «народне віче», «монополія», «політизація національного руху», «ксенофобія»; тенденції й протиріччя соціально-економічної та суспільно-політичної модернізації України початку ХХ ст.; вплив російської революції 1905– 1907 рр. на український національний рух у Російській імперії; значення австрійського конституційно-парламентського устрою для розвитку українського руху;

– **уміти:** схарактеризувати соціально-економічні зміни в Україні на зламі ХІХ– ХХ ст., діяльність політичних партій та інших національних організацій, український національний рух у період російської революції 1905–1907 рр., боротьбу українців за реформу виборчої системи в Австро-Угорщині; визначити і пояснити цілі та особливості проведення в Україні столипінської аграрної реформи; пояснити причини і визначити наслідки посилення тиску російської влади на український національний рух у 1907– 1914 рр.; обґрунтувати судження про історичне значення діяльності Івана Боберського, Михайла Грушевського, Костя Левицького, Миколи Міхновського, Кирила Трильовського. Євгена Чикаленка.

У розділі «ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ ТА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ в середині ХІХ – на початку ХХ ст.» ліцеїсти повинні:

– **знати:** дати створення університетів в Одесі й Чернівцях, перетворення літературного Товариства імені Шевченка на наукове, обрання Андрея Шептицького митрополитом Греко-католицької церкви;

– **розуміти:** поняття: «емансипація», «меценат», «реалізм», «секуляризація», «український модерн/модернізм»; суперечливість умов, у яких розвивалася українська культура (залежність від національної політики імперій); роль наук, освіти, мистецької культури в розвитку українського руху, зокрема в обґрунтуванні української національної ідеї, визначенні цілей національного руху в боротьбі з імперським устроєм; значення доброчинності та меценатства для розвитку української освіти й культури; доброчинність і меценатство як вияв взаємодії моралі та економіки; роль церкви в суспільно-політичному і культурному житті українців та інших народів на теренах України;

– **уміти:** схарактеризувати вплив модернізації на суспільно-культурне життя українців, зміни у світогляді людини і повсякденному житті; розпізнати й описати пам’ятки архітектури й образотворчого мистецтва, створені під впливом художніх принципів реалізму і модернізму; обґрунтувати судження про історичне значення діяльності Михайла Грушевського, Марії Заньковецької, Михайла Коцюбинського, Соломії Крушельницької, Миколи Лисенка, Іллі Мечникова, Івана Пулюя, родини Тобілевичів, Лесі Українки, Богдана і Варвари Ханенків, Андрея Шептицького.

У розділі «УКРАЇНА В РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ» ліцеїсти повинні:

– **знати:** хронологічні і територіальні межі, перебіг і результати воєнних операцій на теренах України в 1914–1917 рр. (Галицька битва, Горлицький прорив, Луцький (Брусиловський) прорив, Червневий наступ); сутність «українського питання» напередодні Першої світової війни; позиції українських політичних сил напередодні та в умовах війни; бойовий шлях легіону Українських січових стрільців;

– **розуміти:** зміст понять: «військове генерал-губернаторство», «депортація», «окупаційний режим», «Перша світова війна»; причини розходжень українських політичних сил у ставленні до війни; причини та наслідки створення українських добровольчих військових формувань і сплеску доброчинного руху в Україні;

– **уміти:** встановити синхронність подій Першої світової війни на українських землях, що входили до складу Російської та Австро-Угорської імперій, і на Західному фронті; використовувати карту як джерело інформації про події Першої світової війни на українських землях; схарактеризувати російський окупаційний режим на українських теренах, що належали Австро Угорської імперії; висловити аргументовані судження щодо ставлення українських політичних сил Наддніпрянщини і західноукраїнських земель до Першої світової війни; схарактеризувати повсякдення різних верств населення в умовах Першої світової війни; скласти біографічні портрети визначних особистостей (Андрій Жук, Вільгельм Франц фон Габсбург-Лотрінген (Василь Вишиваний), Григорій Коссак, Кость Левицький, Михайло Галущинський).

У розділі «УКРАЇНСЬКА РЕВОЛЮЦІЯ, РОЗПАД РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ ТА ПО СТАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ – УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ» ліцеїсти повинні:

– **знати:** дати утворення УЦР, проголошення УНР і державної незалежності УНР, бою під Крутами, утворення Кримської Народної Республіки;

– **розуміти:** зміст понять: «автономісти», «курултай», «національно-культурна автономія», «меджліс», «самостійники», «універсал», «червоний терор»; передумови постання національної держави – Української Народної Республіки; вплив світових подій на внутрішньоукраїнські процеси; передумови, характер і наслідки війни більшовицької Росії проти УНР;

– **уміти:** визначити хронологічні межі Української революції та синхронізувати історичні події в різних регіонах України, в Росії, Європі; використовувати карту як джерело інформації про події Української революції

та першої російсько-української війни; порівняти політичні програми українських партій періоду революції, визначити причини і характер виявлених розбіжностей, наслідки боротьби політичних партій за впливи на населення України; узагальнити зміст Універсалів УЦР, визначити положення, включення яких диктували тогочасна політична ситуація або/і політичні погляди більшості членів УЦР; причини і наслідки укладення УНР Берестейського мирного договору; визначити здобутки і прорахунки УЦР у державотворчому процесі, обґрунтувати висловлені судження; аргументовано оцінювати діяльність визначних особистостей (Володимир Винниченко, Євген Чикаленко, Микола Міхновський, Михайло Грушевський, Номан Челебіджіхан, Петро Болбочан, Сергій Єфремов).

У розділі «В БОРОТЬБІ ЗА УКРАЇНСЬКУ НЕЗАЛЕЖНІСТЬ» ліцеїсти повинні:

– **знати:** дати утворення ЗУНР і проголошення Акта злуки, Чортківської офензиви; хронологічні межі, перебіг та результати Першого та Другого зимових походів Армії УНР; час існування, форми та основні ознаки національної державності: УНР за УЦР, Української Держави, УНР за Директорії, ЗУНР; центри та ідейні течії української еміграції;

– **розуміти:** зміст понять: «воєнний комунізм», «гетьманат», «Директорія», «київська катастрофа», «лінія Керзона», «націонал-комунізм», «політична еміграція», «продовольча розкладка», «реімперіалізація», «реквізиція», «терор», «червоний імперіалізм»; значення Акта злуки УНР і ЗУНР як вияву волі українців до консолідації етнічних земель та свідчення національної самоідентифікації населення України; створення УСРР як один із результатів більшовицької реімперіалізації, особливості статусу УСРР у 1919–1920 рр.; наслідки відмови урядом РСФРР від передбаченого прелімінарним (попереднім) договором з Українською Державою укладання великого українсько-російського договору між двома незалежними державами; вплив рішень Паризької мирної конференції та Варшавської угоди на перебіг боротьби за українську незалежність, визвольних змагань і державотворчих процесів в Україні на розвиток української культури; значущість творчого доробку українських митців для національної і світової культури;

– **уміти:** встановити послідовність і синхронність подій Української революції та боротьби за збереження української незалежності (на національному, регіональному і локальному рівнях); показувати на карті території УНР, Української Держави, ЗУНР; держави з центрами української політичної еміграції; виявити специфіку розвитку громадського і релігійного життя, освіти і наук, мистецтв за часів УНР, Української Держави та ЗУНР;

пояснити роль маріонеткових квазі держав (УНР (Радянської), Донецько-Криворізької, Одеської радянських республік, УСРР) як знарядь експансії РСФРР в Україну; порівнювати державотворчі процеси в УНР, Українській Державі, ЗУНР; висловити аргументоване судження про причини переміг і поразок українських політичних сил у боротьбі за збереження незалежності; пояснити причини політичної еміграції українців; особливості ставлення різних груп населення до революційних процесів та боротьби за збереження української незалежності; визначити особливості розвитку української культури та повсякденного життя людей у 1917–1921 рр.; аргументовано оцінювати діяльність визначних персоналій (Марко Безручко, Михайло Омелянович Павленко, Нестор Махно, Олександр Удовиченко); схарактеризувати політичну та/або мистецьку діяльність Володимира (Зеєва) Жаботинського, Георгія Нарбута, Євгена Петрушевича, Павла Скоропадського, Симона Петлюри.

У розділі «УКРАЇНА У СКЛАДІ ТОТАЛІТАРНОЇ ІМПЕРІЇ – СОЮЗУ РАДЯНСЬКИХ СОЦІАЛІСТИЧНИХ РЕСПУБЛІК» ліцеїсти повинні:

– **знати:** хронологічні межі перебування УСРР у складі СРСР; нової економічної політики та політики «коренізації» («українізації») в УСРР; «епохи Голодомору», існування УАПЦ, «великого терору»; дати утворення Кримської АСРР у складі РСФРР та Молдавської АСРР у складі УСРР; переходу до форсованої індустріалізації та суцільної колективізації в УСРР; Голодомору; показових політичних процесів 1920-х – початку 1930-х рр. («Шахтинська справа», «справа Спілки визволення України» тощо); – головні місця поховання жертв Голодомору, масових репресій (на національному, регіональному, локальному рівнях;

– **розуміти:** зміст понять: «автокефальна церква», «Великий терор», «геноцид», «Голодомор», «депортації», «директивна економіка», «епоха Голодомору», «залежна територія», «коренізація», «культ особи», «політика творення голоду», «привласнення суверенітету», «радянські п’ятирічки», «розкуркулення», «розстріляне Відродження», «соціалістичне змагання», «соціалістичний реалізм», «сталінізм», «тоталітарна імперія», «українізація», «хлібозаготівлі», «чорна дошка»; статус УСРР як залежної території у складі тоталітарної імперії СРСР; сутність комуністичного тоталітарного режиму, особливості його проявів в Україні; лібералізацію соціально-економічної та національної політики більшовиків у 1920-х рр. як засіб подолання політико-економічної кризи та утвердження радянської влади в Україні; особливості реалізації непу, «політики коренізації» («українізації») в УСРР; суть та наслідки форсованої індустріалізації, насильницької колективізації та масових репресій; пропаганду як інструмент підготовки геноциду (ідентифікація, дегуманізація,

демонізація «образів ворогів» – «куркулів», «петлюрівців», «попів»); явище Голодомору як геноциду Українського народу, наслідку одночасної дії комуністичної та імперської практик; масові репресії як злочини радянського тоталітарного режиму; взаємозалежності між упровадженням форсованої індустріалізації, насильницької колективізації, Голодомором, репресіями та масовим спротивом, поширенням антирадянських антиімперських настроїв; мету, прояви, наслідки посилення російської експансії у сферах освіти, наук, культури; різницю між художньо-стилістичними особливостями творів, написаних митцями «розстріляного Відродження» й соціалістичного реалізму;

– **уміти:** встановити послідовність подій історії України 1921–1939 рр.; показати на карті регіони масового голоду 1921–1923 рр., голоду 1928–1929 рр., Голодомору, індустріальні новобудови в УСРР, території масових виступів проти політики творення голоду; визначити: 1) методи, наслідки інкорпорації України до складу СРСР; 2) передумови, причини та масштаби соціально-економічних перетворень, масових репресій, нищення української інтелігенції та політичної еміграції; 3) дієвість норм конституції «соціалізму, що переміг» у повсякденні; 4) особливості розвитку української культури в 1921–1939 рр.; аргументовано обстоювати правову оцінку Голодомору як геноциду Українського народу; схарактеризувати громадсько-політичну та/або мистецьку діяльність Валентини Радзимовської, Василя Липківського, Леся Курбаса, Миколи Скрипника, Миколи Хвильового, Михайла Волобуєва, Олександра Шумського.

У розділі «ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ В МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД» ліцеїсти повинні:

– **знати:** хронологічні межі перебування і правовий статус західноукраїнських земель у складі Польщі, Румунії, Чехословаччини; дати утворення УНДО, ОУН, проголошення незалежності Карпатської України;

– **розуміти:** зміст понять: «інтегральний націоналізм», «Карпатська Січ», «національна кооперація», «осадництво», «пацифікація», «русини», «східні креси», «український націоналістичний рух»; сутність та особливості національної політики Польщі, Румунії, Чехословаччини щодо українського населення; передумови формування та зміст теорії «інтегрального націоналізму»; вплив міжнародних відносин міжвоєнного періоду на долю регіону;

– **уміти:** синхронізувати події політичного, соціально економічного та культурного життя українських земель у складі Польщі, Румунії, Чехословаччини та УСРР у 1921–1939 рр.; використовувати карту як джерело інформації про розподіл українських територій між державами Центрально-

Східної Європи в 1921–1939 рр.; аргументувати особисті судження щодо діяльності УНДО, УНП, ОУН; схарактеризувати геополітичне становище Карпатської України; визначити основні тенденції та протиріччя розвитку культури на західноукраїнських землях; укласти історичні портрети визначних особистостей (Августин Волошин, Андрей Шептицький, Василь Мудрий, Володимир Сергій Залозецький-Сас, В'ячеслав Липинський, Дмитро Донцов, Євген Коновалець).

У розділі «УКРАЇНА В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ» ліцеїсти повинні:

– **знати:** хронологічні межі окупації України нацистами та їх союзниками; дати Акта проголошення Української Держави, створення УПА, депортації комуністичним режимом кримськотатарського народу та інших етносів Криму; сутність українського питання в міжнародній політиці напередодні Другої світової війни; цілі та напрями німецько-радянської співпраці від серпня 1939 р. до червня 1941 р.; роль українців у перемозі над нацистською Німеччиною в роки Другої світової війни;

– **розуміти:** зміст понять: «бліцкриг», «військовополонені», «воєнні злочини», «Голокост», «евакуація», «країна-агресор», «мобілізація», «нацистський "новий порядок"», «окупаційний режим», «остарбайтери», «похідні групи», «Праведники народів світу» «радянізація», «чорносвитники»; відповідальність правлячих режимів тоталітарних імперій – сталінського СРСР і гітлерівської Німеччини за розв'язання Другої світової війни, вчинення злочину агресії, масових репресій; руйнівні наслідки Другої світової війни для України; вплив війни на українську культуру (під окупацією, в евакуації, у вигнанні) та повсякденне життя українців;

– **уміти:** встановити хронологічну послідовність і синхронізувати події Другої світової війни в Україні та поза її межами; використовувати карту як джерело інформації про оборонні та наступальні операції на території України, пересування ворогуючих сторін і рух лінії фронту, адміністративно-територіальні утворення часів нацистського окупаційного режиму на території України; пояснити: особливості впливу окупаційного режиму на спосіб життя та свідомість населення окупованих територій; передумови, сутність: 1) розколу ОУН, розвитку українського визвольного руху та його військово-політичної формації –УПА; 2) явищ часів війни: Голокосту, тактики «випаленої землі», депортацій етнічних груп і народів; 3) польсько-українського протистояння, ролі німецької окупаційної влади та радянських партизанів у його загостренні; 4) Волинської трагедії; – визначити вплив війни на: 1) зміни суспільної свідомості населення України; 2) політику Йосифа Сталіна стосовно України, 3) українські

науку, літературу і мистецтво; – визначити наслідки Другої світової війни для України; масштаби втрат українського народу в результаті воєнних дій, злочинів тоталітарних імперій – СРСР і Німеччини, виявляти розуміння глибини трагедії українців як бездержавної нації в той час; схарактеризувати одну з історичних постатей (Амет-Хан Султан, Василь Герасименко, Василь Порик, Іван Багряний, Іван Кожедуб, Кузьма Дерев'янко, Олександр Довженко, Олексій Берест, Олена Вітер, Олена Теліга, Сидір Ковпак); – створити біографічні портрети Андрія Мельника, Кирила Осьмака, Романа Шухевича, Степана Бандери, Тараса Боровця (Бульби).

У розділі «УКРАЇНА В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД» ліцеїсти повинні:

- **знати:** дати ключових подій політичного, соціально-економічного життя в Україні повоєнного періоду; факти «радянізації» західних областей УРСР та боротьби з учасниками ОУН і вояками УПА;
- **розуміти:** зміст понять: «відбудова», «депортація», «державний антисемітизм», «ждановщина», «культ особи», «лисенківщина», «операція "Вісла"», «операція "Захід"», «спецпоселення»; наслідки «радянізації» західних областей УРСР та боротьби ОУН і УПА; особливості відбудови промисловості та сільського господарства; штучний характер масового голоду 1946 1947 рр., його наслідки; сутність повоєнних депортацій як злочинів тоталітарної імперії проти українців; мотиви тривалого опору УПА та націоналістичного підпілля в різних регіонах УРСР;
- **уміти:** встановлювати послідовність і синхронність подій про: формування територіальних меж УРСР; масові депортації та обміни населенням; «радянізацію» та репресії; український визвольний рух у 1944–1950-х рр.; процеси відбудови господарства і культурне життя республіки; ідеологічні кампанії; показувати на карті зміни адміністративно територіального устрою УРСР, місця локалізації осередків ОУН та збройного опору УПА на території України; визначати передумови та наслідки депортацій українців із західних областей УРСР та південно-східних областей Польщі, ідеологічних кампаній, їхнього впливу на суспільну свідомість; аналізувати політичну діяльність Микити Хрущова, Лазаря Кагановича як провідників союзної/імперської влади в Україні; характеризувати науковий/творчий доробок Володимира Філатова, Катерини Білокур, Ніла Хасевича, Олександра Богомольця, Олександра Палладіна, Сергія Лебедєва, Тетяни Яблонської; укласти історичні портрети Йосипа Сліпого, Романа Шухевича.

У розділі «УКРАЇНА В УМОВАХ ДЕСТАЛІНІЗАЦІЇ» ліцеїсти повинні:

– **знати:** суть хрущовських надпрограм; хронологічні межі децентралізації управління економікою УРСР; дати передання Кримської області до складу УРСР, утворення Українського національного комітету та Української робітничо-селянської спілки; прояви дисидентського руху;

– **розуміти:** зміст понять: «відлига», «воєнно промисловий комплекс», «десталінізація», «децентралізація управління», «дисидент», «культ особи», «лібералізація», «раднаргосп», «реабілітація», «російщення», «шістдесятники»; основні протиріччя реформування промисловості, сільського господарства, соціальної сфери; сутність імперської політики російщення України; зв'язок між розвитком культури, освіти, науки і внутрішньополітичними процесами;

– **уміти:** встановлювати послідовність подій, пов'язаних із десталінізацією і лібералізацією суспільного життя, модернізацією економіки, формуванням феномену «шістдесятництва» і розгортанням дисидентського, зокрема опозиційного руху, культурним життям; використовувати карту як джерело інформації про адміністративно територіальний устрій УРСР; визначати прояви, наслідки політики російщення українського суспільства; аналізувати, робити аргументовані висновки щодо політичного, економічного, соціокультурного розвитку УРСР у другій половині 1950-х – першій половині 1960-х рр.; обстоювати свої судження щодо розвитку культури у період «відлиги» та зародження «шістдесятництва» й дисидентського руху; характеризувати науковий/творчий доробок визначних особистостей (Борис Патон, Василь Симоненко, Віктор Глушков, Ліна Костенко, Михайло Янгель, Сергій Корольов); діяльність таких осіб, як Алла Горська, Іван Світличний, Левко Лук'яненко, Ярослав Стецько.

У розділі «УКРАЇНА В ПЕРІОД СИСТЕМНОЇ КРИЗИ СОЮЗУ РАДЯНСЬКИХ СОЦІ АЛІСТИЧНИХ РЕСПУБЛІК» ліцеїсти повинні:

– **знати:** хронологічні межі випуску «Українського вісника»; діяльності Української громадської групи сприяння виконанню Гельсінських угод; напрями опозиційного руху, методи боротьби влади з інакодумцями;

– **розуміти:** зміст понять: «адміністративно-командна система», «депопуляція», «дефіцит», «застій», «компартійно-радянська номенклатура», «правозахисний рух», «розвинений соціалізм», «самвидав»; мотиви активізації дисидентського руху в другій половині 1960-х – на початку 1970-х рр., прояви репресій щодо інакодумців; протиріччя розвитку культури;

– **уміти:** встановлювати хронологічну послідовність і синхронність подій, явищ періоду «застою»; використовувати карту як джерело інформації про політичне, соціально-економічне життя у період загострення кризи радянської системи; порівнювати, аналізувати, робити аргументовані висновки

щодо особливостей економічного розвитку УРСР у другій половині 1950-х – 1960-х рр. і в 1970-ті – на початку 1980-х рр.; схарактеризувати правозахисний рух в УРСР; визначати закономірність системної кризи тоталітарної імперії, прояви цієї кризи в УРСР; виявляти суперечливі процеси в розвитку освіти, наук, літератури та мистецтв; розкрити особливості політичної діяльності Петра Шелеста, обґрунтувати суперечливий характер діяльності Володимира Щербицького як провідника союзної/імперської влади в УРСР; описати творчий доробок/схарактеризувати наукову/творчу діяльність Володимира Івасюка, Івана Миколайчука, Марії Приймаченко, Миколи Амосова, Ніни Вірченко, Олега Антонова, Сергія Параджанова, Наталії Полонської-Василенко; означити досягнення у спортивній/тренерській діяльності Валерія Лобановського; схарактеризувати громадсько-політичну діяльність Василя Макуха, Василя Стуса, Вячеслава Чорновола, Івана Дзюби, Миколи Руденка, Мустафи Джемілєва, Олеся Гончара, Петра Григоренка.

У розділі «ВІДНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ, ЇЇ РОЛЬ У РОЗПАДІ СОЮЗУ РАДЯНСЬКИХ СОЦІАЛІСТИЧНИХ РЕСПУБЛІК.» ліцеїсти повинні:

– **знати:** дати: Чорнобильської катастрофи, ухвалення «Декларації про державний суверенітет України», «Акта проголошення державної незалежності України», Всеукраїнського референдуму і виборів Президента України 1 грудня 1991 р.;

– **розуміти:** зміст понять: «багатопартійність», «державна незалежність», «інфляція», «мітингова демократія», «неформальні організації», «опозиція», «плюралізм», «політика гласності», «політика “перебудови”», «прискорення», «суверенітет»; передумови, протиріччя політики «перебудови» і «гласності» в УРСР; вплив аварії на Чорнобильській атомній електростанції (АЕС) на зміни суспільної свідомості, активізацію екологічного, національно-демократичного, антиімперського рухів; значення прийняття «Декларації про державний суверенітет України», «Акта проголошення незалежності України»; референдуму 1 грудня 1991 р. як акту підтримки населенням України державної незалежності; необхідність відновлення замовчуваних сторінок історії України; – ціну перебування України в складі СРСР: масштаби територіальних, людських, духовних, культурних втрат; закономірності процесів розпаду СРСР як імперії та відродження національної держави України;

– **уміти:** встановлювати хронологічну послідовність і синхронність подій, явищ періоду «перебудови»; використовувати історичну карту для реконструкції, пояснення та інтерпретації подій; виявляти послідовність і суперечливість змін у політичному житті України; висловлювати аргументовані

судження щодо спроби державного перевороту в СРСР у серпні 1991 р., його наслідків в Україні; ролі й місця України в загальносоюзних суспільно-політичних процесах у 1991 р.; пояснювати передумови «Революції на граніті» та її вплив на відродження державної незалежності України; передумови, значення відновлення Кримської АРСР; схарактеризувати діяльність Вячеслава Чорновола, Ігоря Юхновського, Левка Лук'яненка, Леоніда Кравчука.

У розділі «РОЗВИТОК УКРАЇНИ ЯК НЕЗАЛЕЖНОЇ ДЕРЖАВИ» ліцеїсти повинні:

– **знати:** хронологічні межі Помаранчевої революції, дати схвалення Конституції України, Тузлівської кризи, проголошення курсу на євроатлантичну інтеграцію; основні державотворчі процеси в Україні впродовж 1991–2013 рр.;

– **розуміти:** зміст понять: «багатовекторність зовнішньої політики», «дефолт», «євроінтеграція», «корупція», «олігархічна система», «Помаранчева революція», «приватизація», «прожитковий мінімум», «тіньова економіка»; історичне значення прийняття Конституції України, запровадження національної валюти, проголошення курсу на євроатлантичну інтеграцію, суперечливі наслідки Будапештського меморандуму; чинники формування громадянського суспільства в незалежній Україні; значення «Помаранчевої революції»;

– **уміти:** встановлювати хронологічну послідовність подій, що відображають процеси державотворення в Україні, синхронізувати їх з відповідними подіями регіональної історії, історії країн Центрально-Східної Європи; використовувати історичну карту для інтерпретації та реконструкції подій; визначати: 1) основні тенденції та протиріччя соціально-економічного розвитку України в 1991–1998, 1999 2004, 2005–2009, 2010–2013 рр., 2) ознаки формування олігархічної системи в Україні; 3) суперечності пошуків Україною зовнішньополітичних орієнтирів; – висловлювати аргументовані судження про перебіг державотворчих процесів; важливість розвитку України як незалежної демократичної держави, її європейської інтеграції; схарактеризувати політичну діяльність Віктора Ющенка, Леоніда Кучми, Віктора Януковича.

У розділі «ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВИБІР УКРАЇНИ. РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА» ліцеїсти повинні:

– **знати:** хронологічні межі Революції Гідності та російсько-української війни XXI ст., оборони Донецького аеропорту та міста Маріуполь, дати окупації Криму, трагедії біля міста Іловайськ та в місті Буча, широкомасштабного вторгнення військ РФ в Україну; основні регіони і місця бойових дій російсько-української війни;

– **розуміти:** зміст понять: «безвізовий режим», «волонтерський рух», «гібридна війна», «денацифікація України», «добробат», «Євромайдан», «злочин агресії» «інтеграція», «кіборги», «колабораційна діяльність», «люстрація», «рашизм», «реімперіалізація», «російсько-українська війна», «русскій мір», «статус кандидата на членство в ЄС», «тимчасово окупована територія», «томос»; передумови та значення Революції Гідності; необхідність вшанування пам'яті героїв Небесної Сотні та російсько-української війни; характер російсько-української війни як справедливої, визвольної для України, несправедливої, загарбницької для Росії; псевдореферендуми в Криму та на Донбасі, анексію Автономної Республіки Крим (АРК) та міста Севастополь, російсько українську війну як прояви процесу реімперіалізації Росії; широкомасштабне вторгнення, злочини російських військ в Україні 2022 р. як акт геноциду української нації; захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки, як обов'язкову умову незалежності; роль громадянського суспільства у розвитку української держави та забезпеченні її обороноздатності; – важливість для України повноправного членства в ЄС і Організації Північноатлантичного договору (НАТО); значення міжнародної підтримки територіальної цілісності та державної незалежності України;

- **уміти:** встановлювати хронологію подій російсько-української війни; використовувати карту як джерело інформації про перебіг російсько-української війни; обґрунтувати на основі аналізу документів злочини РФ як геноцид українського народу; визначати передумови, ознаки та наслідки збройної агресії Росії проти України; висловлювати обґрунтовані судження щодо можливих шляхів розвитку України в Європі та у світі; схарактеризувати діяльність Петра Порошенка, Володимира Зеленського, інших знакових постатей політичного, громадського, культурного, церковного життя сучасної України (на вибір учительки/учителя, учениці/учня).

МОДУЛЬ МАТЕМАТИКА

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програма призначена для посилення підготовки до складання НМТ(ЗНО) з математики.

Основне завдання курсу - підготувати учнів 11 класів до тестових випробувань з математики з метою конкурсного відбору для навчання у вищих навчальних закладах України.

Програму розроблено відповідно до програми зовнішнього незалежного оцінювання з математики, яка відповідає затвердженим програмам з математики для 5–11 класів (програма зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО), затверджена наказом Міністерства освіти і науки № 1513 від 4 грудня 2019 року).

Матеріал програми з дисципліни «Математика» розподілено за такими розділами: «Числа і вирази», «Рівняння і нерівності», «Функції», «Елементи комбінаторики, початки теорії ймовірностей», «Планіметрія», «Стереометрія».

Форма навчання - лекційно-практичні заняття. Курс складається із 35 навчальних годин.

Форми контролю:

- поточний контроль рівня знань здійснюється шляхом проведення тестування;

підсумковий контроль проводиться під час останнього заняття у формі тестового зрізу знань.

Назва розділу, теми	**Зміст навчального матеріалу**		**Компетентності (здатності)**	
	Рівень стандарту і профільний рівень	**Тільки профільний рівень**	**Рівень стандарту і профільний рівень**	**Тільки профільний рівень**
АЛГЕБРА І ПОЧАТКИ АНАЛІЗУ				
Розділ: ЧИСЛА І ВИРАЗИ				
Дійсні числа (натуральні, раціональні та ірраціональні), порівняння чисел та дії з ними.	• властивості дій з дійсними числами; • правила порівняння дійсних чисел; • ознаки подільності на 2, 3, 5, 9, 10; • правила знаходження найбільшого спільного дільника та найменшого спільного кратного чисел; • правила округлення		• розрізняти види чисел та числових проміжків; • порівнювати дійсні числа; • виконувати дії з дійсними числами; • використовувати ознаки подільності; • знаходити найбільший спільний дільник та	• знаходити найбільший спільний дільник та найменше спільне кратне кількох чисел; • перетворювати нескінченний періодичний дріб у звичайний.

	цілих чисел і десяткових дробів; • означення кореня *n*-го степеня та арифметичного кореня *n*-го степеня; • властивості коренів; • означення степеня з натуральним, цілим та раціональним показниками, їх властивості; • числові проміжки; • модуль дійсного числа та його властивості.		найменше спільне кратне двох чисел; • знаходити неповну частку та остачу від ділення одного натурального числа на інше; • перетворювати звичайний дріб у десятковий; • округлювати цілі числа і десяткові дроби; • використовувати властивості модуля до розв'язання задач.	
Відношення та пропорції. Відсотки. Основні задачі на відсотки. Текстові задачі.	• відношення, пропорції; • основна властивість пропорції; • означення відсотка; • правила виконання відсоткових розрахунків.		• знаходити відношення чисел у вигляді відсотка, відсоток від числа, число за значенням його відсотка; • розв'язувати основні задачі на відсотки, на пропорційні величини й пропорційний поділ; • розв'язувати текстові задачі арифметичним способом.	
Раціональні, ірраціональні, степеневі, показникові, логарифмічні, тригонометричні вирази та їх перетворення.	• означення тотожно рівних виразів, тотожного перетворення виразу, тотожності; • означення одночлена та многочлена; • правила додавання, віднімання й множення одночленів та многочленів; • формули скороченого множення; • розклад многочлена на множники; • означення дробового раціонального виразу; • правила виконання дій з дробовими раціональними	• означення області допустимих значень змінних, виразу зі змінними; • означення котангенсу числового аргументу.	• виконувати тотожні перетворення раціональних, ірраціональних, степеневих, показникових, логарифмічних, тригонометричних виразів та знаходити їхнє числове значення за заданих значеннях змінних.	• доводити тотожності.

	виразами; • означення та властивості логарифма; • основна логарифмічна тотожність; • означення синуса, косинуса, тангенса числового аргументу; • основні співвідношення між тригонометричними функціями одного аргументу; • формули зведення; • формули додавання та наслідки з них.			
Розділ: РІВНЯННЯ, НЕРІВНОСТІ ТА ЇХНІ СИСТЕМИ				
Лінійні, квадратні, раціональні, ірраціональні, показникові, логарифмічні, тригонометричні рівняння і нерівності. Системи лінійних рівнянь і нерівностей. Системи рівнянь, з яких хоча б одне рівняння другого степеня.	• рівняння з однією змінною, означення кореня (розв'язку) рівняння з однією змінною; • нерівність з однією змінною, означення розв'язку нерівності з однією змінною; • означення розв'язку системи рівнянь, основні методи розв'язування систем; • методи розв'язування найпростіших раціональних, ірраціональних, показникових, логарифмічних, тригонометричних рівнянь та нескладних рівнянь, які зводяться до найпростіших; • методи розв'язування найпростіших лінійних, квадратних, раціональних, показникових, логарифмічних нерівностей та нескладних нерівностей, які зводяться до найпростіших.	• методи розв'язування раціональних, ірраціональних, показникових, логарифмічних, тригонометричних рівнянь, нерівностей та їх систем.	• розв'язувати рівняння і нерівності першого та другого степенів, а також рівняння і нерівності, що зводяться до них; • розв'язати системи лінійних рівнянь і нерівностей, а також ті, що зводяться до них; • розв'язувати найпростіші рівняння, що містять дробові раціональні, степеневі, показникові, логарифмічні та тригонометричні вирази; • розв'язувати найпростіші нерівності, що містять степеневі, показникові, логарифмічні вирази; • розв'язувати рівняння й нерівності, використовуючи означення та властивості модуля; • застосовувати	• розв'язувати рівняння й нерівності, що містять степеневі, показникові, логарифмічні та тригонометричні вирази; • розв'язати ірраціональні рівняння й нерівності, а також їх системи; • користуватися графічним методом розв'язування й дослідження рівнянь, нерівностей та систем; • розв'язувати рівняння й нерівності та системи з параметрами.

			загальні методи та прийоми (розкладання на множники, заміна змінної, застосування властивостей і графіків функцій) у процесі розв'язування рівнянь, нерівностей та їхніх систем; • аналізувати та досліджувати рівняння, їх системи та нерівності залежно від коефіцієнтів; • застосовувати рівняння, нерівності та системи рівнянь до розв'язування текстових задач.	
Розділ: ФУНКЦІЇ				
Числові послідовності.	• означення арифметичної і геометричної прогресій; • формули *n*-го члена арифметичної і геометричної прогресій; • формули суми *n* перших членів арифметичної і геометричної прогресій.		• розв'язувати задачі на арифметичну та геометричну прогресії.	
Функціональна залежність. Лінійні, квадратичні, степеневі, показникові, логарифмічні та тригонометричні функції, їх основні властивості.	• означення функції, область визначення, область значень функції, графік функції; • способи задання функцій, основні властивості та графіки функцій, указаних у назві теми.	• означення функції, оберненої до заданої; • властивості періодичних функцій.	• знаходити область визначення і область значень функції; • досліджувати на парність (непарність) функцію; • будувати графіки лінійних, квадратичних, степеневих, показникових, логарифмічних та тригонометричних функцій;	• досліджувати на періодичність функцію; • використовувати періодичність функцій для розв'язування задач; • використовувати означення функції, оберненої до даної, для розв'язування

			• установлювати властивості числових функцій, заданих формулою або графіком; • використовувати перетворення графіків функцій.	задач.
Похідна функції, її геометричний та фізичний зміст. Таблиця похідних та правила диференціювання.	• означення похідної функції в точці; • фізичний та геометричний зміст похідної; • таблиця похідних функцій; • правила знаходження похідної суми, добутку, частки двох функцій.	• правило знаходження похідної складеної функції; • рівняння дотичної до графіка функції в точці.	• знаходити похідні функцій; • знаходити числове значення похідної функції в точці для заданого значення аргументу; • знаходити похідну суми, добутку і частки двох функцій; • знаходити кутовий коефіцієнт і кут нахилу дотичної до графіка функції в даній точці; • розв’язувати задачі з використанням геометричного та фізичного змісту похідної.	• знаходити похідну складеної функції; • складати рівняння дотичної до графіка функції в точці.
Дослідження функції за допомогою похідної. Побудова графіків функцій.	• достатня умова зростання (спадання) функції на проміжку; • екстремуми функції; • означення найбільшого і найменшого значень функції.		• знаходити проміжки монотонності функції; • знаходити екстремуми функції за допомогою похідної, найбільше та найменше значення функції; • досліджувати функції за допомогою похідної та будувати їх графіки; • розв’язувати прикладні задачі на знаходження найбільших та найменших значень функції.	
Первісна та визначений інтеграл. Застосування визначеного	• означення первісної функції, визначеного інтеграла, криволінійної трапеції; • таблиця первісних	• формула Ньютона - Лейбніца.	• знаходити первісну, використовуючи її основні властивості; • обчислювати площу плоских фігур за	• Застосовувати формулу Ньютона – Лейбніца для обчислення

інтеграла до обчислення площ плоских фігур.	функцій; • правила знаходження первісних.		допомогою інтеграла.	визначеного інтеграла; • розв’язувати нескладні задачі, що зводяться до знаходження інтеграла.
Розділ: ЕЛЕМЕНТИ КОМБІНАТОРИКИ, ПОЧАТКИ ТЕОРІЇ ЙМОВІРНОСТЕЙ ТА ЕЛЕМЕНТИ СТАТИСТИКИ				
Перестановки, комбінації, розміщення (без повторень). Комбінаторні правила суми та добутку. Ймовірність випадкової події. Вибіркові характеристи-ки.	• означення перестановки, комбінації, розміщення (без повторень); • комбінаторні правила суми та добутку; • класичне означення ймовірності події; • означення вибіркових характеристик рядів даних (розмах вибірки, моди, медіани, середнього значення); • графічна, таблична, текстова та інші форми подання статистичних даних.		• розв’язувати задачі, використовуючи перестановки, комбінації, розміщення (без повторень), комбінаторні правила суми та добутку; • обчислювати ймовірності випадкових подій, користуючись її означенням і комбінаторними схемами; • обчислювати та аналізувати вибіркові характеристики рядів даних (розмах вибірки, моду, медіану, середнє значення).	
ГЕОМЕТРІЯ				
Розділ: ПЛАНІМЕТРІЯ				
Елементарні геометричні фігури на площині та їх властивості.	• поняття точки і прямої, променя, відрізка, ламаної, кута; • аксіоми планіметрії; • суміжні та вертикальні кути, бісектрису кута; • властивості суміжних та вертикальних кутів; • паралельні та перпендикулярні прямі; • відстань між паралельними прямими; • перпендикуляр і похила, серединний перпендикуляр,		• застосовувати означення, ознаки та властивості елементарних геометричних фігур до розв’язування планіметричних задач та задач практичного змісту.	

	відстань від точки до прямої; • ознаки паралельності прямих; • теорема Фалеса, узагальнена теорема Фалеса.			
Коло та круг.	• коло, круг та їх елементи; • центральні, вписані кути та їх властивості; • дотичну до кола та її властивості.	• властивості двох хорд, що перетинаються.	• застосовувати набуті знання до розв'язування планіметричних задач та задач практичного змісту.	
Трикутники.	• види трикутників та їх основні властивості; • ознаки рівності трикутників; • медіана, бісектриса, висота трикутника та їхні властивості; • теорема про суму кутів трикутника; • нерівність трикутника; • середня лінія трикутника та її властивості; • коло, описане навколо трикутника, і коло, вписане в трикутник; • теорема Піфагора; • співвідношення між сторонами і кутами прямокутного трикутника; • теорема синусів; • теорема косинусів; • подібні трикутники, ознаки подібності трикутників.	• пропорційні відрізки прямокутного трикутника; • відношення площ подібних фігур.	• класифікувати трикутник за сторонами та кутами; • розв'язувати трикутники; • застосовувати означення, ознаки та властивості різних видів трикутників для розв'язування планіметричних задач та задач практичного змісту; • визначати елементи кола, описаного навколо трикутника, і кола, вписаного в трикутник.	
Чотирикутники.	• чотирикутник та його елементи; • паралелограм, його властивості й ознаки; • прямокутник, ромб, квадрат та їх властивості; • трапеція, середня лінія трапеції та її властивості; • вписані в коло та описані навколо кола чотирикутники; • сума кутів		• застосовувати означення, ознаки та властивості різних видів чотирикутників до розв'язування планіметричних задач і задач практичного змісту.	

	чотирикутника.			
Многокутники.	• многокутник та його елементи; • периметр многокутника; • правильний многокутник та його властивості; • вписані в коло та описані навколо кола многокутники.	• опуклий многокутник; • сума кутів опуклого многокутника.	• застосовувати означення та властивості многокутників до розв'язування планіметричних задач і задач практичного змісту.	
Геометричні величини та вимірювання їх.	• довжина відрізка, кола та його дуги; • величина кута, вимірювання кутів; • формули для обчислення площі трикутника, паралелограма, ромба, квадрата, трапеції, правильного многокутника, круга, сектора.	• площа сегмента.	• знаходити довжини відрізків, градусні та радіанні міри кутів, площі геометричних фігур; • обчислювати довжину кола та його дуг, площу круга та сектора; • використовувати формули площ геометричних фігур для розв'язування планіметричних задач і задач практичного змісту.	
Координати та вектори на площині.	• прямокутна система координат на площині, координати точки; • формула для обчислення відстані між двома точками та формулу для обчислення координат середини відрізка; • рівняння прямої та кола; • поняття вектора, нульового вектора, модуля вектора; • колінеарні вектори, протилежні вектори, рівні вектори; • координати вектора; • додавання і віднімання векторів, множення вектора на число; • кут між векторами; • скалярний добуток векторів.	• розклад вектора за двома неколінеарними векторами; • властивості скалярного добутку векторів; • формула для знаходження кута між векторами, що задані координатами; • умови колінеарності та перпендикулярності векторів, що задані координатами.	• знаходити координати середини відрізка та відстань між двома точками; • складати рівняння прямої та рівняння кола; • виконувати дії з векторами; • знаходити скалярний добуток векторів; • застосовувати вивчені формули й рівняння фігур для розв'язування задач.	• застосовувати координати й вектори для розв'язування планіметричних задач і задач практичного змісту.
Геометричні	• основні види та зміст		• використовувати	

перетворення.	геометричних перетворень на площині (рух, симетрія відносно точки та відносно прямої, поворот, паралельне перенесення); • рівність фігур.		властивості основних видів геометричних переміщень для розв'язування планіметричних задач і задач практичного змісту.	
Розділ: СТЕРЕОМЕТРІЯ				
Прямі та площини у просторі.	• аксіоми та теореми стереометрії; • взаємне розміщення прямих у просторі, прямої та площини в просторі, площин у просторі; • паралельність прямих, прямої і площини, площин; • паралельне проектування; • перпендикулярність прямих, прямої та площини, двох площин; • теорема про три перпендикуляри; • відстань від точки до площини, від прямої до паралельної їй площини, між паралельними площинами; • кут між прямими, прямою та площиною, площинами; • двогранний кут, лінійний кут двогранного кута.	• ознаки мимобіжних прямих; • ортогональна проекція; • відстань між мимобіжними прямими.	• застосовувати означення, ознаки та властивості паралельних і перпендикулярних прямих та площин для розв'язування стереометричних задач та задач практичного змісту; • знаходити зазначені відстані та величини кутів у просторі.	
Многогранники, тіла обертання.	• многогранники та їх елементи, основні види многогранників: призма, паралелепіпед, піраміда, розгортка призми й піраміди; • тіла обертання, основні види тіл і поверхонь обертання: циліндр, конус, куля, сфера; • перерізи многогранників; • перерізи циліндра і	• зрізана піраміда; • зрізаний конус.	• розв'язувати задачі, зокрема практичного змісту на обчислення об'ємів і площ поверхонь геометричних тіл; • розрізняти розгортки основних видів многогранників (призм, пірамід) та розрізняти на розгортках елементи	

	конуса: осьові перерізи, перерізи площинами, паралельними їх основам; • переріз кулі площиною; • формули для обчислення площ поверхонь та об'ємів призми та піраміди; • формули для обчислення об'ємів циліндра, конуса, кулі; • формули для обчислення площі сфери.		многогранників.	
Координати та вектори у просторі.	• прямокутну систему координат у просторі, координати точки; • формула для обчислення відстані між двома точками та формула для обчислення координат середини відрізка; • поняття вектор, модуль вектора, колінеарні вектори, рівні вектори, координати вектора; • додавання, віднімання векторів, множення вектора на число; • скалярний добуток векторів; • кут між векторами; • симетрія відносно початку координат та координатних площин.	• рівняння сфери; • властивості скалярного добутку векторів; • формула для знаходження кута між векторами, що задані координатами; • умови колінеарності та перпендикулярності векторів, що задані координатами.	• знаходити координати середини відрізка та відстань між двома точками; • виконувати дії з векторами; • знаходити скалярний добуток векторів; • використовувати аналогію між векторами і координатами на площині та в просторі для розв'язування стереометричних задач і задач практичного змісту.	• застосовувати координати та вектори для розв'язування стереометрич-них задач, зокрема задач практичного змісту.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва розділу, теми заняття	Кількість
	АЛГЕБРА І ПОЧАТКИ АНАЛІЗУ	
	Розділ 1.Числа і вирази	
1.	Тема 1.1. Раціональні та ірраціональні числа, їх порівняння та дії над ними. Розв'язування текстових задач арифметичним способом.	1
2.	Тема 1.3. Відношення та пропорції. Відсотки.	1
3.	Тема 1.4 Основні задачі на відсотки	1

4.	Тема 1.5. Раціональні, ірраціональні, степеневі, вирази та їх тотожні перетворення.	1
5.	Тема 1.6. Показникові вирази та їх тотожні перетворення.	1
6.	Тема 1.7. Логарифмічні вирази та їх тотожні перетворення.	1
7.	Тема 1.8. Тригонометричні вирази та їх тотожні перетворення.	1
	Розділ 2. Рівняння і нерівності	
8.	Тема 2.1. Лінійні, квадратні, раціональні рівняння та їх системи.	1
9.	Тема 2.3. Ірраціональні рівняння та нерівності.	1
10.	Тема 2.4. Показникові рівняння та їх системи	1
11.	Тема 2.5 Показникові нерівності.	1
12.	Тема 2.6. Логарифмічні рівняння та їх системи.	1
13.	Тема 2.7 Логарифмічні нерівності.	1
14.	Тема 2.8. Тригонометричні рівняння, нерівності та їх системи.	1
15.	Тема 2.10. Застосування рівнянь, нерівностей та їхніх систем до розв'язування текстових задач.	1
	Розділ 3. Функції	
16.	Тема 3.1. Лінійні, квадратичні, степеневі функції, їх основні властивості.	1
17.	Тема 3.2. Показникові функції та їх основні властивості.	1
18.	Тема 3.3. Логарифмічні функції та їх основні властивості.	1
19.	Тема 3.4. Тригонометричні функції, їх основні властивості.	1
20.	Тема 3.5. Перетворення графіків функцій.	1
21.	Тема 3.6. Похідна функції, її властивості, правила обчислень, геометричний та механічний зміст. Похідні елементарних функцій.	1
22.	Тема 3.7. Дослідження функції за допомогою похідної. Побудова графіків функцій	1
23.	Тема 3.8. Первісна та визначений інтеграл. Застосування визначеного інтеграла до обчислення площ та об'ємів.	1
	Розділ 4. Елементи комбінаторики, початки теорії ймовірностей	
24.	Тема 4.1. Перестановки, розміщення, комбінації. Біном Ньютона. Комбінаторні правила суми та добутку.	1
25.	Тема 4.2. Поняття ймовірності випадкової події, операції над подіями, обчислення ймовірностей випадкових подій. Поняття про статистику.	1
	Розділ 5. Планіметрія	
26.	Тема 5.1 Найпростіші геометричні фігури та їхні властивості. Взаємне розташування прямих. Аксіоми планіметрії.	1
27.	Тема 5.2. Трикутники. Розв'язування трикутників.	1
28.	Тема 5.3. Чотирикутники. Розв'язування чотирикутників.	1
29.	Тема 5.4. Коло і круг. Кути, вписані в коло.	1
	Розділ 6. Стереометрія	
30.	Тема 6.1. Аксіоми стереометрії. Взаємне розміщення прямих і площин у	1

	просторі.	
31.	Тема 6.2. Многогранники. Обчислення площ поверхонь многогранників.	1
32.	Тема 6.3. Многогранники. Обчислення об’ємів многогранників.	1
33.	Тема 6.4. Тіла обертання. Обчислення площ поверхонь тіл обертання.	1
34.	Тема 6.5. Тіла обертання. Обчислення об’ємів тіл обертання.	1
35.	Тема 6.6. Координати та вектори на площині і в просторі.	1
	Всього	**35**

ЛІТЕРАТУРА

1. НМТ 2026 Математика Тестові завдання у форматі НМТ : Мартинюк О.

2. Математика ЗНО НМТ 2026 : Комплексне видання + Тестові завдання + Розв'язки /КОМПЛЕКТ/. Капіносов А

МОДУЛЬ УКРАЇНСЬКА МОВА

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Мета і завдання:

Програма факультативу з української мови “НМТ: крок до успіху” має на меті відпрацювання практичних навичок з фонетики, графіки, орфоепії, орфографії, лексикології, фразеології, будови слова, словотвору, морфології, синтаксису, стилістики та розвитку мовлення з метою підвищення рівня володіння державною мовою та успішного вступу до закладів вищої освіти.

Структура:

У структурі програми виділено такі складники: пояснювальна записка й основна частина (власне програма). Програма розрахована на 35 годин і поділена на 6 модулів: лексикологія і фразеологія, фонетика і орфоепія, орфографія, морфологія, синтаксис і пунктуація, стилістика тексту. Учитель може в довільному порядку опрацьовувати запропоновані модулі з огляду на доцільність поєднання тем факультативу з матеріалом, що вивчається в основному курсі української мови.

Змістові лінії:

Навчальний матеріал відображає взаємопов'язані напрямки, зокрема:

Мовна лінія: удосконалення і поглиблення знань про мову та її систему.

Діяльнісна лінія: відпрацювання алгоритмів практичного застосування мови під час виконання типових завдань НМТ.

Очікувані результати:

Відпрацьовані алгоритми роботи з типовими тестами НМТ з української мови, сформовані навички ефективно розподіляти час на виконання завдань НМТ.

	Мовна змістова лінія	**Діяльнісна змістова лінія**
Модуль 1. Лексикологія і фразеологія (3 год)		
	Лексичне значення слова. Багатозначні й однозначні слова. Пряме та переносне значення слова. Омоніми. Синоніми. Антоніми.	https://zno.osvita.ua/ukrmova/tag-leksichne_znachennya_slova/
	Лексична норма. Лексична помилка	https://zno.osvita.ua/ukrmova/tag-leksichna_pomilka/

	Поняття про стійкі сполуки слів і вирази. Фразеологізми. Приказки, прислів'я, афоризми	https://zno.osvita.ua/ukrmova/tag-frazeologiya/
Модуль 2. Фонетика і орфоепія (2 год)		
	Склад. Складоподіл. Наголос, наголошені й ненаголошені склади.	https://zno.osvita.ua/ukrmova/tag-sklad_nagolos_1/
	Голосні й приголосні звуки. Приголосні тверді і м'які, дзвінкі й глухі. Позначення звуків мовлення на письмі. Співвідношення звуків і букв. Звукове значення букв я, ю, є, ї, щ.	https://zno.osvita.ua/ukrmova/tag-spivvidnoshennya_zvukiv_i_bukv/
Модуль 3. Орфографія (12)		
	Спрощення в групах приголосних	https://zno.osvita.ua/ukrmova/tag-sproshennya_v_grupah_prigolosnih/
	Основні випадки чергування у — в, і — й	https://zno.osvita.ua/ukrmova/tag-osnovni_vipadki_cherguvannya_uv_ij_1/
	Правопис ненаголошених голосних Е, И	https://zno.osvita.ua/ukrmova/tag-pravopis_liter_sho_poznachayut_nenagolosheni_golosni_e_i_o/
	Знак м"якшення	https://zno.osvita.ua/ukrmova/tag-myakij_znak/
	Правопис апострофа	https://zno.osvita.ua/ukrmova/tag-apostrof_1/
	Подвоєння букв	https://zno.osvita.ua/ukrmova/tag-podvoyennya_liter_1/
	Правопис префіксів	https://zno.osvita.ua/ukrmova/tag-pravopis_prefiksiv/
	Правопис суфіксів	https://zno.osvita.ua/ukrmova/tag-zmini_prigolosnih_pri_tvorenni_sliv_1/
	Велика буква й лапки у власних назвах	https://zno.osvita.ua/ukrmova/tag-velika_bukva_ta_lapki_u_vlasnih_nazvah/
	Написання іншомовних слів (И, І)	https://zno.osvita.ua/ukrmova/tag-pravopis_sliv_inshomovnogo_pohodzhennya/
	Написання складних слів. Твірні основи при словотворенні.	https://zno.osvita.ua/ukrmova/tag-skladni_slova_1/
	Правопис частки НЕ з різними частинами мови	https://zno.osvita.ua/ukrmova/tag-pravopis_ne_z_riznimi_chastinami_movi_1/
Модуль 4. Морфологія (9 год)		
	Класифікація частин мови	https://zno.osvita.ua/ukrmova/tag-

		klasifikaciya_chastin_movi_1/
	Іменник як частина мови: значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Іменники власні та загальні, істоти й неістоти. Рід іменників: чоловічий, жіночий, середній. Іменники спільного роду. Число іменників. Іменники, що вживаються в обох числових формах. Іменники, що мають лише форму однини або лише форму множини.	https://zno.osvita.ua/ukrmova/tag-imennik_rid_i_chislo_imennikiv/
	Відмінки іменників. Відміни іменників: перша, друга, третя, четверта. Поділ іменників першої та другої відмін на групи. Особливості вживання та написання відмінкових форм. Букви -а(-я), -у(-ю) в закінченнях іменників другої відміни. Відмінювання іменників, що мають лише форму множини. Невідмінювані іменники в українській мові. Написання і відмінювання чоловічих і жіночих імен по батькові	https://zno.osvita.ua/ukrmova/tag-imennik_vidminyuvannya_imennikiv/ https://zno.osvita.ua/ukrmova/tag-imennik_napisannya_imen_po_batkovi/
	Прикметник як частина мови: значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Розряди прикметників за значенням: якісні, відносні та присвійні. Явища взаємопереходу прикметників з одного розряду в інший. Якісні прикметники. Ступені порівняння якісних прикметників: вищий і найвищий, способи їх творення (проста й складена форми). Зміни приголосних при творенні ступенів порівняння прикметників. Особливості відмінювання прикметників (тверда й м’яка групи)	https://zno.osvita.ua/ukrmova/tag-prikmetnik_1/
	Числівник як частина мови: значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Розряди числівників за значенням: кількісні (на позначення цілих чисел, дробові, збірні) й порядкові. Групи числівників за будовою: прості й складені. Типи відмінювання кількісних числівників:	https://zno.osvita.ua/ukrmova/tag-chislivnik_1/
	Займенник як частина мови: значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Співвіднесеність займенників з	https://zno.osvita.ua/ukrmova/tag-zajmennik_1/

	іменниками, прикметниками й числівниками. Розряди займенників за значенням: особові, зворотний, присвійні, вказівні, означальні, питальні, відносні, неозначені, заперечні. Особливості їх відмінювання. Творення й правопис неозначених і заперечних займенників	
	Дієслово. Форми дієслова: дієвідмінювані, відмінювані (дієприкметник) і незмінні (інфінітив, дієприслівник, форми на -но, -то). Безособові дієслова. Види дієслів: доконаний і недоконаний. Творення видових форм. Часи дієслова: минулий, теперішній, майбутній. Способи дієслова: дійсний, умовний, наказовий. Творення форм умовного та наказового способів дієслів.	https://zno.osvita.ua/ukrmova/tag-diyeslovo_1/
	Прислівник як частина мови: значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Розряди прислівників за значенням. Ступені порівняння прислівників: вищий і найвищий. Зміни приголосних при творенні прислівників вищого та найвищого ступенів. Правопис прислівників на –о, -е, утворених від прикметників і дієприкметників. Написання прислівників разом і через дефіс	https://zno.osvita.ua/ukrmova/tag-prislivnik_1/
	Службові частини мови. Зв’язок прийменника з непрямими відмінками іменника. Групи сполучників за значенням і синтаксичною роллю: сурядні (єднальні, протиставні, розділові) й підрядні (часові, причинові, умовні, способу дії, мети, допустові, порівняльні, з’ясувальні, наслідкові). Групи сполучників за вживанням (одиничні, парні, повторювані) та за будовою (прості, складні, складені) **Частка** як службова частина мови. Групи часток за значенням і вживанням: формотворчі, словотворчі, модальні	https://zno.osvita.ua/ukrmova/tag-prijmennik_1/ https://zno.osvita.ua/ukrmova/tag-spoluchnik_1/ https://zno.osvita.ua/ukrmova/tag-chastka_1/
Модуль 5. Синтаксис і пунктуація (7 год)		
	Головні члени речення. Речення як основна синтаксична одиниця. Граматична основа	https://zno.osvita.ua/ukrmova/tag-golovni_chleni_rechennya_1/

	речення.	
	Другорядні члени речення. Означення узгоджене й неузгоджене. Прикладка як різновид означення. Додаток. Типи обставин за значенням. Способи вираження означень, додатків, обставин.	https://zno.osvita.ua/ukrmova/tag-drugoryadni_chleni_rechennya_1/
	Складносурядне речення	https://zno.osvita.ua/ukrmova/tag-skladne_rechennya_skladnosuryadne_rechennya/
	Складнопідрядне речення. Складнопідрядне речення, його будова. Головне й підрядне речення. Підрядні сполучники й сполучні слова як засоби зв'язку у складнопідрядному реченні. Основні види підрядних речень: означальні, з'ясувальні, обставинні (місця, часу, способу дії та ступеня порівняльні, причини, наслідкові, мети, умовні, допустові). Складнопідрядні речення з кількома підрядними, їх типи за характером зв'язку між частинами: 1) складнопідрядні речення з послідовною підрядністю; 2) складнопідрядні речення з однорідною підрядністю; 3) складнопідрядні речення з неоднорідною підрядністю.	https://zno.osvita.ua/ukrmova/tag-skladne_rechennya_skladnopidryadne_rechennya/
	Безсполучникове речення. Типи безсполучникових складних речень за характером смислових відношень між складовими частинами-реченнями: 1) з однорідними частинами-реченнями (рівноправними); 2) з неоднорідними частинами (пояснюваною і пояснювальною). Розділові знаки в безсполучниковому складному реченні	https://zno.osvita.ua/ukrmova/tag-skladne_rechennya_skladne_bezspoluchnikove_rechennya/
	Складне речення з різними видами зв"язку. Складні речення з різними видами сполучникового й безсполучникового зв'язку Пряма й непряма мова. Речення з прямою мовою. Слова автора. Заміна прямої мови	https://zno.osvita.ua/ukrmova/tag-skladne_rechennya_skladne_rechennya_z_riznimi_yazku/

	непрямою. Цитата як різновид прямої мови. Діалог	
	Класифікація речень	https://zno.osvita.ua/ukrmova/tag-klasifikaciya_rechen_1/
Модуль 6. Стилістика тексту (2)		
	Засоби міжфразової єдності	https://zno.osvita.ua/ukrmova/tag-zasobi_mizhfrazovoyi_yednosti/
	Стилі мовлення (розмовний, науковий, художній, офіційно-діловий, публіцистичний), їх основні ознаки, функції. Стилістичний аналіз тексту.	https://zno.osvita.ua/ukrmova/tag-analiz_hto_ye_mi_sami_um/

Література

1. Авраменко О. Українська мова. Терія в таблицях. Завдання у форматі НМТ Харків: Юнісофт, 2024. - 232 с.
2. Антисуржик. Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити / За заг. ред. О. Сербенської. – Львів: Світ, 1994. – 149 с.; 2-ге вид., доповн. і перероб. – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2011. – 258 с.
3. Антоненко-Давидович Б. Як ми говоримо. – К.: Либідь, 1991. – 253 с.
4. Біляєв О. М., Пентилюк М. І., Симоненкова Л. М., Симоненкова Т. П. Українська мова: Підруч. для 8 кл. загальноосвіт. навч. закл. – К.: ВД «Афон», 2004. – 128 с.
5. Гриценко Т.Б. Українська мова та культура мовлення: Навч. посібник. – К.: Центр навч. літ., 2005. – 536 с.
6. Караванський С. Пошук українського слова, або Боротьба за національне “Я”. – К.: ВЦ “Академія”, 2001. – 240 с.
7. Лабач М.М., Бабій І.В., Конівіцька Т.Я., Хлипавка Г.Г. Джерела національної ідентичності. Хрестоматія з української мови та культури. Львів : ЛДУ БЖД, 2021. 242 с.
8. Мацюк З., Станкевич Н. Українська мова професійного спілкування. – К.: Каравела, 2005. – 352 с.
9. Микитюк О.Р. Сучасна українська мова: самобутність, система, норма: Навч. посібник. – Львів: Вид-во Нац. ун-ту “Львівська політехніка”, 2010. – 440 с.
10. Олійник О. Б. Українська мова: Підруч. для 10–11 кл. середньої школи. – К.: Вікторія, 2004. – 448 с.
11. Олійник О. Б. Українська мова: Підруч. для 9 кл. середньої школи. – К. : Вікторія, 2003. –384с.
12. Передрій Г. Р., Скуратівський Л. В., Шелехова Г. Т., Остаф Я. І. Рідна мова: Підруч. для 7 кл. – К.: Освіта, 2003. – 272 с.
13. Радевич-Винницький Я. Етикет і культура спілкування. – Львів: Сполом, 2001. – 224 с.
14. Середницька А.Я., Куньч З.Й. Українська мова за професійним спрямуванням: Навч. посібник / За ред. канд. філол. наук Г.Л. Вознюка. – К.: Знання, 2011. – 211 с.
15. Українська мова (за професійним спрямуванням): навч. посібник-практикум / Г.Л. Вознюк, С.З. Булик-Верхола, І.П. Василишин, М.В. Гнатюк, І.Б. Ментинська, І.Д.

Шмілик. – 4-те вид., доповн. і випр. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2013. – 300 с.

16. Український правопис. Київ. Науково-виробниче підприємство «Видавництво “Наукова думка” НАН України», 2019. 391 с.

17. Фаріон І.Д. Мовна норма: знищення, пошук, віднова (Науково-навчальне видання): [монографія]. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2010. – 328 с.

18. Фаріон Ірина. Мова – краса і сила. – Львів: Вид-во Нац. ун-ту “Львівська політехніка”, 2007. – 168 с.